

Dünya siyasətində əsas rol oynayan böyük dövlətlər Böyük Britaniya, Fransa və Rusiya "erməni məsələsi"nin, erməni ərazi iddialarının gerçəkləşməsi və erməni dövlətinin yaranmasında mühüm rol oynadılar.

Böyük Britaniyanı dünyanın ən güclü dövləti kimi müsəlman Osmanlı Türkiyəsinin xristian Avropasında ərazilərə sahib olması qıcıqlandırır, buna görə də onu məhv etmək üçün planlar qururdu. Bu planlarda erməni əmili əsas vəzifə tuturdu. İngiltərə Osmanlı imperiyasındakı xristianlara-ermənilərə və yunanlara dəstək verirdi. Bunun üçün Londonda "Erməni Vətənpərvərlər Komitəsi" yaradılmışdır. Rusiya tədqiqatçısı İ.K.Kanadpevin "Zakafqaziya həyatının öçerkləri" əsərində göstərilir ki, ermənilərin "separatçı meyllərinə", muxtar idarəetmə və ya öz dövlətinə malik olmaq istəyinə İngiltərə kömək edirdi: "İngiltərə Türkiyə və Rusiya arasında ermənilərin bufer dövlətinin yaranmasını istəyirdi. Türkiyə erməniləri Türkiyə Ermənistanının Rusiyaya birləşməsinə çalışırdılar" [8,8].

Ermənilər vəsaiti London Erməni Komitəsindən və tacirləri qorxutmaq yolu ilə əldə edirdilər. "İş ondadır ki, bu partiyaların (əslində erməni millətçi, terrorçu təşkilatlarının-Z.Ə) "xadimləri" iki cür təbliğat aparırdılar: bəzilərinə artıq silah əldə etməyin, Rusiyanın istəyinin əksinə olaraq bolqarların malik olduqları siyasi müstəqillik əldə etməyin vaxtı gəldiyini bildirir. Digərlərinə isə deyirdilər ki, bizi bütün Avropa, xüsusilə İngiltərə müdafiə edəcək" [8,8-9].

"Erməni məsələsi" və "erməni ərazi iddialarının" reallaşması üçün İngiltərədəki ermənilər hökumətə təzyiq edirdi. Onlar Osmanlı Türkiyəsində və Rusiya İmperiyasında Cənubi Qafqazda müxtariyyət, "türk zülmündən xilas olmaq, insani hüquqlar əldə etmək üçün üsyan etdilər. Onlar Rusiyadan ayrılmaq "qədim erməni çarlığını" dirçəltmək istəyirdilər. Ermənilər üsyan etdikləri zaman Xristian Avropasından, xüsusilə İngiltərədən yardım gözləyirdilər. Lakin onlar Berlin Konqresinin Türkiyəni 61-ci maddəyə əsasən "Asiya Ermənistanı"na islahatlar aparmağa məcbur etmədiklərini qəzəblə qarşıladılar. "Ermənilər İngiltərənin lazımı yardım etməməsindən incidilər. Son məqamda hələ qurtuldu ki, xristian Avropasının müdafiəsi, ermənilərin müdafiəsi və qorunması üçün yardım edə bilər. Lakin İngiltərənin və Rusiyanın müdafiəsi üçün yardım etməməsi ermənilər üçün böyük zərər oldu." [8,8-9].

Ermənilər xristian Avropasının köməyi ilə Türkiyədə muxtar erməni dövləti yaratmaq, əslində heç vaxt pozulmayan "insan hüquqları"na, həyatlarına və mülkiyyətlərinə "təminat" əldə etmək istəyirdilər. Onlar Avropanı öz ənənəvi rollarından-"xristianları islamdan müdafiə və azad edənlərə kömək" etməkdən imtina etdiklərinə görə ittiham edir, Türkiyədə ermənilər yaşayan vilayətlərin "müstəqil erməni dövləti" yaradılmasını və "erməni məsələsi"nin həllinin onu sosializm prinsipləri əsasında gerçəkləşdirmək istəyən kiçik bir hissə (sosialist yönümlü erməni siyasi-terror təşkilatları) istisna olmaqla bütün ermənilərin arzu və istəklərinə uyğun gəldiyini" bildirirdilər.

XIX əsrin 70-ci illərində Osmanlı imperiyası ərazisində bolqarların üsyanının və onların müsəlman əhalini kütləvi qırğının qarşısının alınması Avropa ölkələrində "xristianların öldürülməsi" kimi qəbul olundu.

Osmanlı Türkiyəsində ermənilərə Qərb missionerləri, İngiltərə və Fransızlar kömək edirdilər. Onların köməyi ilə burada hökumət əleyhinə fəaliyyət göstərən təşkilatlar yaranı. "Bəzi böyük Avropa dövlətləri dinə qayğı, himayə adı altında Osmanlı dövləti ərazisində yaşayan xristian azlıqları müdafiə edirdilər" [8,28].

Osmanlı Türkiyəsi xristianların təhlükəsizliyini təmin etmək üçün islahatlar keçirməyə çalışırdı. Yaxın və Orta Şərqdə xristianlara təsir uğrunda böyük dövlətlər arasında mübarizə gücləndi. İngiltərə Rusiya ilə bağladığı San Stefano müqaviləsində ermənilərə münasibət hüququnun yalnız Rusiyaya deyil İngiltərəyə də verilməsinə nail oldu [19,177-178].

Bundan sonra Qərb dövlətləri "erməni məsələsi"nin yaranması və onların "ərazi iddialarının" reallaşması uğrunda konkret addımlar atmağa başladılar. "Berlin Traktatı" bağlandıqdan sonra "erməni məsələsi" əsasən iki istiqamətdə inkişaf etməyə başladı. Birincisi, Qərb ölkələri Osmanlı dövlətinə təzyiqləri və onun daxili işlərinə müdaxiləni gücləndirdilər. İkincisi, onlar Anadolunun müxtəlif hissələrində, Suriyada, Rumelidə, xüsusilə Şərqi Anadolu və Kilikiyada (Çuxurobada) yaşayan erməniləri silahlandırmağa və onların "erməni dövləti" yaratmaqla yanaşı, "erməni məsələsi"ni həll etmək üçün Avropa dövlətlərinə təzyiq etməyə başladılar. "Erməni məsələsi"nin həllində Avropa dövlətlərinin rolunu qeyd etmək lazımdır. İngiltərənin və Rusiyanın müdafiəsi üçün yardım etməməsi ermənilər üçün böyük zərər oldu." [8,8-9].

Cenevrədə 1886-cı ildə Nazarbayevlər qardaşlarının yaratdıqları Qnçak siyasi-terrorçu təşkilatının məqsədi Türkiyənin şərq əyalətlərindəki "erməni qardaşlarını" xilas etmək, Türkiyədə, Rusiyada və İranda erməniləri öz bayrağı altında birləşdirmək həmin ölkələrdə "kommunist çevriliş"i etmək idi. 1897-ci ildə Qnçak Londonda öz proqramını nəşr etdirdi. Onlar Bolqarıstan kimi dövlət yaratmaq istəyirdilər. Osmanlı dövlətində "erməni"lərin azad edilməsi ideyası bütün erməniləri birləşdirdiyi halda sosial-demokratik ideyalar onları ayırdı, bir-birlərinə qarşı düşməne çevirdi" [8,43].

Ermənilər "erməni məsələsini" və "ərazi iddialarının" reallaşmasına kömək üçün Fransa hökmdarı III Napaleona, Rusiya çarına, sonra isə Almaniya imperatoru I Vilhelmə müraciət etdilər. Almaniya İmperatorun onlara münasibəti sərt və konkret oldu: "Mən bir sısqa əskərimin meyidini bütün ermənilərə dəyişməyəm" [1,64].

Tiflisdə yaranmasına baxmayaraq Daşnaksütyun partiyasının məqsədi Türkiyənin ermənilər yaşayan vilayətləri- "Türkiyə Ermənistanı" və "Zakavkaziya Ermənistanı" əsasında Erməni dövləti yaratmaq idi.

Daşnaksütyun terrorçu təşkilatı kimi Osmanlı dövləti ərazisində

dövlətinin" yaradılması zəruriliyinə toxunan partiya minimum tələblər irəli sürürdü: federativ və müxtariyyət qurum çərçivəsində bütün Türkiyədə siyasi və iqtisadi azadlığın təmin olunması; konstitusiya və demokratik prinsiplər əsasında mərkəzi Osmanlı dövlətinin ümumi dövlət işlərini-xarici siyasəti, ordunu, maliyyələşməni, kömrük, teleqraf, dəmiryol və s. muxtar vilayətlərdə digər funksiyaları yerinə yetirməsi; "Türkiyə Ermənistanı"nın Türkiyənin tərkib hissəsi kimi özünün bütün daxili işlərində müstəqil fəaliyyət göstərməsi; bütün mərkəzi və əyalət qanunvericilik və inzibati orqanların ümumi, bərabər, gizli və proporsional seçki hüququ əsasında seçkili olması"[20].

Lakin Daşnaksütyun da, Qnçak da öz proqramlarında Hərbi Şura, Döyüş və terrorçu qruplar yaradılması, terror vasitəsindən istifadə etmək haqqında da yazmışdılar. Daşnaksütyun öz məqsədinə çatmaq üçün Osmanlı Türkiyəsində çevriliş həyata keçirməyi planlaşdırdı. Daşnaksütyun Rusiya tərkibində Zakavkaziya demokratik respublikasının yaradılmasını, onun tərkibində müxtariyyət hüququna malik qurumların formalaşmasını həyata keçirmək istəyirdi.

Daşnaksütyun

İngilislər “Kürdistan”da və “Türkiyə Ermənistanı”da islahatlar aparmaq istəyirdilər. Vandakı rus vitse-konsulu S.Olferov bunun qəti əleyhinə çıxırdı: “İngilislər və xüsusilə fransızlar (hökumət tərəfindən maliyyələşdirilən saysız-hesabsız missionerlərinə) bizimlə burada müttəfiq deyil, rəqib kimi davranırlar. Onlara islahat işində iştirak etməyə imkan vermək Kürdistanda və Türkiyə Ermənistanında rus işinə ziyan vurmaq deməkdir” [6].

Osmanlı dövləti yalnız ermənilər yaşayan əyalətlərdə deyil, bütün bölgələrdə islahat aparmaq istəyini bəyan etdi. Rusiyaya isə Türküstanda da islahatlar aparmağı məsləhət gördü. İngiltərə təkcə Rusiyanın himayəsi ilə islahatların keçirilməsi əleyhinə çıxdı.

Almaniya mətbuatı “erməni məsələsinə” o qədər də ciddi maraq göstərmirdi. Berlindəki erməni koloniyası kifayət qədər mütəşəkkil idi.

Bu koloniya “Almaniya Şərqi Missiyası” adlanırdı.

Böyük Britaniya və Fransa Şərqi Anadoluda Rusiya olmadan islahatlar keçirilməsini istəyirdi. Onlar Rusiyanın Kiçik Asiyada təsirini zəiflətməyə çalışırdılar.

Daşnaksütyun partiyası 1914-cü il yanvarın 5-də Cenevrədə keçirdiyi VII qurultayında Kiçik Asiyada islahatlar keçirməyi, onları 6 vilayətə ayırmağı, özünümüdafie dəstələri yaratmağı qərara aldılar.

Osmanlı dövləti xarici dövlətlərin onun daxili işlərinə müdaxiləsinə son qoymaq üçün ermənilər yaşayan vilayətlərdə məhkəmə və idarəetmə sahələrində islahatlar apardı. “Ermənilər idarəetmədə dil və hərbi mülkəlfəliyyət sahələrində geniş hüquqlar əldə etməli idilər” [16,52].

Daşnaklar Avropa ölkələrində öz fəaliyyətlərini genişləndirdilər. Onlar Berlində “Erməni-Almaniya cəmiyyəti” yaratdılar. VIII qurultayında daşnaklar Osmanlı hakimiyyətilə münasibətlərini müzakirə etdilər. Onlar Osmanlı ərazisində Erməni-Alman cəmiyyətini yaratmağa nail oldular. “Cəmiyyətin əsas məqsədi Türkiyə ərazilərində yaşayan ermənilər üçün muxtariyyət əldə etmək idi [10,188].

Ermənilər “ərazi iddialarını reallaşdırmaq üçün xarici ölkələrə yenidən müraciət etdilər. ABŞ-ın İstanbuldakı səfiri Tələt paşa ilə “erməni məsələsi”ni və onlara muxtariyyət verilməsinin həll edilməsini təkid etdi. Tələt paşa səfirin təkidini qəti sürətdə rədd edərək dedi: “Mən onların başına elə oyun açaram ən azı 50 il “muxtariyyət sözünü dillərinə gətirməzlər” [22,37].

1915-ci il Osmanlı dövləti ermənilərə türklər tərəfə keçməyi və bundan sonra onlara müharibədən sonra muxtariyyət veriləcəyini vəd etdi. Lakin daşnaklar Türkiyə hökumətinin təklifini rədd etdilər. Almaniya da Türkiyədən ermənilərlə mülayim olmağı xahiş etdi.

Erməni təşkilatları “erməni məsələsi”ni və “ərazi iddiaları”nı Antanta ölkələrinin parlamentlərinin müzakirəsinə də çıxartdılar. “1915-ci il aprelin 15-də İngilis parlamentinin açılışı günü liberal deputat Erməni-Britan Komitəsinin sədri Uilyam hökumətə Ermənistanın gələcək taleyi haqqında sorğu verdi. Sorğuda soruşulurdu ki, Böyük Britaniya hökuməti müharibədən sonra Kiçik Asiya hissəsində yerləşən ermənilərə muxtariyyət verilməsini təmin edəcəkm. Rusiya hökuməti Polşaya bu cür vəd vermişdir” [8,348]. Hökumət bu sorğuya qevri-müəyyən cavab vermişdir.

ABŞ-a, İtaliyaya müraciət edən V Kevork ABŞ prezidenti Vudro Vilsona ünvanladığı məktubda “Türkiyədə mütəşəkkil terrorla erməni xalqının mövcudluğunun təhlükədə qaldığını” [3,210] bildirdi. ABŞ missionerləri də ermənilərə yardım edirdilər.

Rusiya, Fransa, Böyük Britaniya ermənilərin Türkiyə imperiyası hədudlarında muxtariyyət yaratmaq, general-qubernator tərəfindən idarə olunmaq, türk qoşunlarını muxtar bölgəyə buraxmamaq, Ermənistan üzərində Rusiya, Fransa və Böyük Britaniyanın protektoratlığını təmin etmək, “Ermənistan ərazisinə” 6 erməni vilayəti və Kilikiyanı limanla daxil etmək istəyini səfirlər səviyyəsində müzakirə etdilər. “Beləliklə 1915-ci il mayın 24-də üç ölkənin müraciəti qəbul olundu. Saxta informasiya əsasında hazırlanmış “erməni qırğını” haqqında həmin müraciət əvvəlcə təzyiq vasitəsinə çevrildi” [8,359].

Rusiya, Böyük Britaniya və Fransanın Türkiyəyə birgə müraciəti Daşnaksütyunu həvəsləndirdi. Partiya Amerikadakı ermənilərə müraciət etdi və göstərdi ki, “1915-ci il hadisələrində 300 min erməni məhv edildi, Mesopotamiya yollarında həmin sayda erməni tələf oldu, 200 min nəfər Rusiyaya qaçdı, 400 min erməni islamı qəbul etdi. Beləliklə, “Türkiyə Ermənistanı” ermənisiz qaldı [18,47-50].

Sonralar Daşnak Ermənistanının baş naziri olmuş və partiyanın yaradıcılarından Ov. Kaçaznuni 1915-ci ildə Türkiyə ermənilərini zorakılıqla köçürülmələrini və onlara qarşı təşkil edilən “qırğınların” kütləvi sürgünlərin “erməni məsələsi”nə ölümcül zərbə vurduğunu göstərir:

“Tarixi Ermənistanın 80-ci illərdə (XIX əsr) ənənələrə uyğun olaraq Avropa diplomatiyasının vədlərinə görə müstəqilliyin əsası qoyularaq yarısı boşaldıldı, erməni vilayətləri ermənisiz qaldı” [13,12]. Bununla da türklər nə etdiklərini yaxşı bildilər. Artıq daşnaklar üçün Türkiyədə erməni məsələsinin köklü həlli qeyri-mümkün oldu.

Ov. Kaçaznuni 1915-1916-cı illəri ermənilər üçün “ümumi matəm ili” hesab edir. Daşnaksütyun bugünkü Türkiyə Ermənistanının ermənilərdən təmizlənməsində Rusiyayı günahlandırdı: “Rusiya elə hərəkət etdi ki, Ermənistan boşalsın və oraya kazakları yerləşdirsin. Bütün hamıya məlum olan Lobanov-Rostovskinin “Ermənisiz Ermənistan” layihəsi həyata keçirildi” [13,14]. 1916-cı ilin yazında İngiltərə, Fransa və Rusiya Osmanlı dövlətinin Asiya hissəsini böldülər və müstəqil ərəb dövlətlərini yaratdılar. Onlar “erməni muxtariyyəti” məsələsini də qaldırdılar.

1917-ci il müttəfiqlər Böyük Britaniya, Fransa, Rusiya ABŞ prezidenti Vidro Vilsona məktub yazaraq Osmanlı imperiyasına daxil olan xalqların azad edilməsini, onun Avronadan sıxışdırılıb çıxarılmasını xahiş etdilər. Bununla da Osmanlı Türkiyəsinin bölünməsi və onun Asiya dövlətinə çevrilməsi prosesinə başlandı.

ABŞ-da ermənilər geniş antitürk təbliğatı kampaniyasına başladılar, özlərinin diaspor təşkilatını-Erməni Milli Komitəsini yaratdılar. Ermənilər

niyə və Rusiyanın maraqları toqquşurdu. Böyük Britaniyanın Yaxın Şərqdə, Qafqazda və Ön Asiyada siyasəti bu regionların öz strateji maraqlarını təmin edən sahələrə çevirmək idi.

Birinci Dünya Mühəribəsi zamanı ərazi iddiaları ilə çıxış edən ermənilər Osmanlı imperiyasında dinc türk-müsəlman əhalisini qırır, arxadan zərbə vururdu. Ermənilərə Rusiya ilə yanaşı ABŞ, Fransa, Böyük Britaniya, Almaniya öz maraqları prizmasından yardım edirdi. Böyük Britaniya Şərqdə Rusiyayı sıxışdırırdı. “Böyük Britaniyanın Yaxın Şərqdə, Orta Şərqdə, Qafqazda və Mərkəzi Asiyada hərbi-siyasi fəaliyyətini əlaqələndirmək üçün 1918-ci ilin sonlarında Lord Kerzonun sədrliyi altında “Şərq Komitəsi” yaradılmışdı” [9,196]. Böyük Britaniyanı “erməni məsələsi”ndən çox “Şərq məsələsi” düşündürürdü.

Erməni patriarxı Xrimyan və arxiyepiskop Xoren Narbey Parisə və Londona yollanırdı. Ermənilərin ərazi iddiaları San-Stefanoda iki dövlət arasında müzakirə edilirdisə, Berlin Konqresində, Fransa, Avstriya, İtaliya və Türkiyənin diplomatik nümayəndələrinin danışıq predmetinə çevrildi. Konqresdə iştirak edən erməni nümayəndələri konqres iştirakçılarını “Qərbi Ermənistanda” (ermənilər Şərqi Anadolunu belə adlandırırdılar) milli muxtariyyətin bərqərar olmasına çağırırdılar. Lakin erməni nümayəndələrinin konqresə təqdim etdikləri sənəd müzakirə olunmadı. Erməni

əndə Türkiyə cəbhəsində çar ordusunda kəşfiyyat-cəza ekspediyası kimi istifadə etmək. Əvəzində isə “yeddi vilayətin” və Kilikiyanın onlara verilməsi vəd edilirdi” [14,97-98].

Beləliklə, sənaye cəhətdən sürətlə inkişaf edən Avropa dövlətlərinə nisbətən Osmanlı imperiyasının geriliyi burada yaşayan xristian xalqlar arasında, xüsusilə ermənilərdə bu imperiyanın dağılacağına və bundan istifadə edərək müstəqillik əldə edəcəklərinə ümid yaranmışdı. Buna görə də “Şərqi məsələsi” tərkib hissəsinə mövcud olmayan “erməni məsələsi” də daxil edilmişdi.

Türkiyə tədqiqatçısı S.Göhrçe yazır ki, ermənilər Osmanlı imperiyasının bütün bölgələrində Şərqi Anadoluda belə müsəlmalara nisbətən azlıqda idi. Belə ki, Qərbin ənənəvi siyasəti olan “Şərqi məsələsi”nin bir hissəsi olaraq XIX əsrin əvvəlindən etibarən inkişaf etdirilməyə çalışılan “erməni məsələsi”nin təsiri olmağa başladığı anlarda belə bu azlıq Osmanlı dövləti içərisində türklərdən daha çox üstün haqlara sahib olmuşdu” [2,91]. Bütün bunlar “erməni məsələsi”nin süni əsasda yarandığını və onun antitürk xarakter daşdığını sübut edir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan SSR Mərkəzi Dövlət Tarix Arxivinin elmi əməkdaşı P.S Yerhacıyevanın “Erməni burjuva-millətçi Daşnakstyun Partiyasının tənqidi”nə dair arayış// ARDTA, N 56, s.64.
2. Gökçe Y. Büyük Ermənistanı Kurma Projesi // Ermeni Araşdırmalar, sayı 1, mart-nisan-mayıs, 2001, s.79-96.
3. Gurun K. Erməni dosyası Ankara, 1983, 310 s.
4. Агоянц И. Армяне в Турции. Москва: М.О, 1994, 187 с.
5. Анучин Д.Г. Берлинский конгресс 1878 г. II Русская старина, СПб, 1912, Т.149, 279 с.
6. Вице-Консул С.Олеферов чиновнику МИД при заместителе на Кавказе. 20.01.1913. №9. Секретно- ЦИАГ, ф.15. оп1,у. 383, д. 62-70.
7. Воззвание ЦК партии Гнцак// ГАРФ.102, 7 9-во, 1903 г.д.1252, с.56-57.
8. Гасымлы М. Анатолия и Южный Кавказ в 1724-1920-е гг. : в поисках исторической истины. Москва: АНО НИЦ, 2014, 528с.
9. Дарабади П. Геополитическое соперничества на Кавказе в начале XX века (геосторической очерк)// Кавказ и глобализации, 2008, 1(1), с. 196-198.
10. Донесение чиновники особых поручении из Парижа в ДП о составе и руководстве армяно- германского союза. 09.08.1915. секретно- ГАРФ, ф.102,оп. О.О. 1915, д. 343, от 4. л.188

11. Зав. агентурой в Турции-зав.особым отделом А.М. Еремин. 08.12.1912. № 233. Совершенно секретно. Константинополь// ГАРФ. ф. 102, о.п О.О. 1912 г. Д.300 (2), л.99.
12. Канадпль И.К. Очерки Закавказской жизни. Баку: Главная редакция Азербайджанской Советской Энциклопедии. 1990, 122 с.
13. Качазнуни Ов. Дашнакцутюн больше нечего делать! Баку: Элм,1990, 92 с.
14. Лалаян А. «Контрреволюционный» «Дашнакцутюн» и империалистическая война 1914-1918// Революционный Восток «Орган НИА по изучению национальных и колониальных проблем.М.1936 № 2-3 с.76-99
15. Маевский В. Армяно-татарская смута на Кавказе, как один из фазисов армянского вопроса, Москва:Мысль,1987,140 с.
16. Обзор деятельности революционных организации в р. Бакинского ГЖУ к. 20.11.1914. ГАРФ, ф. 102, оп о.о. 1914 г., д.175,л.52.
17. Попов Г.Г. Почему Россия не могла проиграть Первую мировую войну (социально-экономические аспекты)// JOURNAL OF ECONOMIC REGULATION (Вопросы регулирования экономики)-2010, Т.1, №3,с.96 (С.92-98)
18. Призыв к американскому армянскому обществу. 1915 г. –ГАРФ.ф.12. оп. О,О. 1916 г. д.14, л.47-50.
19. Соглашение Россией и Великобританией об изменении Сан-Стефанского договора. Лондон. 18/30 мая 1878// Сборник договоров. России с другими государствами. 1856-1917. Москва, 1952, с. 101-198.
20. Устав Дашнакцутюн. Утвержден общим собранием 1907 г// МДТА, ф.13.т, 21, iş 550, л 1-5, ф.13, т.27. в.258, л.г-14
21. Чобанян А. Образы: «Мкртич Храмян», Париж, 1924, с. 183
22. Чобанян А.Правда. ГАРФ.ф102,оп. О. О. 1915 Г. д.168 (2), л.37.

Замин Алиев

ИСТОРИКО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРИЧИНЫ НЕОБОСНОВАННЫХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ПРИТЯЗАНИЙ АРМЯН К ОСМАНСКОЙ ИМПЕРИИ В КОНЦЕ XIX - НАЧАЛЕ XX ВВ.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются исторические и политические причины безосновательных территориальных притязаний армян к Османской империи. По мнению автора, армяне, используя свою христианскую принадлежность, с помощью западных государств стремились поднять «армянский вопрос» в Османской империи и пытались создать армянскую автономию на турецких землях.

Для реализации своих целей армяне создали террористические организации. В статье рассматривается их террористическая деятельность.

Zamin Aliyev

**HISTORICAL AND POLITICAL REASONS OF THE UNBASED
TERRITORIAL CLAIMS OF THE ARMENIANS TO THE OTTOMAN
EMPIRE AT THE END OF XIX - THE BEGINNING OF THE XX**

SUMMARY

The article examines the historical and political reasons of the Armenians' unjustified territorial claims for the Ottoman Empire. The author, using the Christian affiliation of the Armenians, sought to raise the "Armenian issue" in the Ottoman Empire with the help of Western states, and to investigate the attempts to create Armenian autonomy in Turkish lands. At the same time, he investigates the